

Підлипна Р. П.,

к.е.н., доц. кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Ужгород

АНАЛІЗ УЗГОДЖЕНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ ІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ В УМОВАХ ПОЛІТИКО- ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто одну з основних форм, а саме: соціальну допомогу, в якій реалізується соціальна політика. Спостерігається стрімке зростання інтересу до проблем рівня та якості життя населення в умовах соціально-економічного розвитку. Досліджено теоретико-методологічні підходи до визначення сутності соціальної допомоги у сучасних дослідженнях. Охарактеризовано підходи до розуміння змісту цього поняття. Проведено кореляційний аналіз між обсягом сукупних доходів населення та їх складовими. Проаналізовано витрати населення та внески на соціальне страхування. Зроблено аналіз динаміки частки соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, що покриваються внесками на соціальне страхування, сплаченими населенням, в Україні. Проведена оцінка частки фінансування соціальних допомог та інших соціальних трансфертів за рахунок внесків роботодавців та найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.*

Ключові слова: доходи населення, витрати населення, поточні трансферти, соціальне страхування, соціальна допомога.

Pidlypna R. P.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Uzhgorod Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Uzhgorod

ANALYSIS OF SOCIAL ASSISTANCE CONSISTENCY WITH MACROECONOMIC ENVIRONMENT IN CONDITIONS OF POLITICAL AND ECONOMIC INSTABILITY IN UKRAINE

***Abstract.** The article considers one of the main forms, that is social assistance, in which social policy is implemented. There is a rapid growth of interest to the problems of level and life quality of the population in terms of socio-economic development. Investigated the theoretical and methodological approaches to defining the essence of social assistance in the modern studies. Characterized approaches to understanding the meaning of this concept. The correlation analysis between the volume of total incomes and their components is carried out. The spendings of population and social insurance contributions are analyzed. The analysis of the dynamics of the share of social assistance and other received current transfers, which are covered by social insurance contributions, paid by the people in Ukraine, is done. Implemented the estimation of the funding share for social assistance and for other social transfers by contributions from employers and employees for obligatory state social insurance.*

Keywords: income of population, spendings of population, current transfers, social insurance, social assistance.

Постановка проблеми. Соціальні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають здійснення активної, цілеспрямованої соціальної політики. Необхідним стало формування дієвого механізму державного регулювання реальних доходів населення. Політика доходів – це соціально-економічна політика та один із основних елементів державного управління економікою. Від доходів залежить рівень життя населення, його соціальний захист. Соціальна політика в Україні реалізується в трьох основних формах: соціальні пільги, субсидії, соціальна допомога. Для підтримки нормального рівня життя населення найбільш уразливих в економічному плані

верств населення реалізується державна соціальна допомога, що обумовлює актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття предметом дослідження вітчизняних науковців все частіше виступає стрімке зростання інтересу до проблем рівня та якості життя населення в умовах соціально-економічного розвитку. Вітчизняна наука ототожнює соціальну допомогу і соціальне забезпечення, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальну політику. Ця обставина обумовлена тим, що вітчизняній моделі притаманний дискретний характер її розвитку, що детерміновано деякими специфічними факторами. Таким чином, при

розгляді зазначеної проблематики у науковій літературі вживають поняття “соціальна політика”, “соціальна робота” та “соціальна допомога”. Питання щодо забезпечення населення соціальними допомогоюми неодноразово були предметом дослідження вітчизняних науковців, таких як В. С. Андреев, Р. І. Іванова, М. Л. Захарова, Е. Г. Тучкова, В. О. Безугла, Д. М. Загірняк, Л. П. Шаповал, І. С. Ярошенко, В. Мандибуря та ін.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення визначення сутнісних характеристик поняття “соціальна допомога” та аналіз узгодженості соціальних допомог із макроекономічним середовищем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово-економічна криза в нашій країні ставить суспільство у такі умови, коли не можна ухилитися від проблем, які ставить перед нами життя. Виключити втручання держави в соціально-економічні процеси нереально. В таких умовах не забезпечується дотримання принципу “кожному - доход, що забезпечує гідне життя незалежно від результатів економічної діяльності”. Тому виникає необхідність

у втручання держави. За останнє десятиріччя у зв’язку з становленням соціальної допомоги, формуванням ринку надання соціальних послуг усе більше починають говорити про соціальну допомогу.

Завдання соціальної допомоги – полегшити матеріальний стан людей, які опинилися у скрутному матеріальному становищі незалежно від їхньої трудової діяльності. Соціальна допомога є адресною, тому що саме її поняття містить припущення: не всі допомагають усім, а хтось допомагає комусь. Спробуємо визначитися з базовим поняттям “соціальна допомога”. Аналізуючи наукову літературу, можна стверджувати, що однозначності у розумінні цього поняття не існує, і ця проблема постійно перебуває у полі зору науки (рис. 1).

Існують різні теоретико-методологічні підходи до визначення сутності поняття “соціальна допомога”. Тобто наявне широке трактування соціальної допомоги як грошової виплати. Викликає інтерес визначення, яке дає Єдина служба правової допомоги, автор Пікуль В.С.: соціальна допомога – система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок

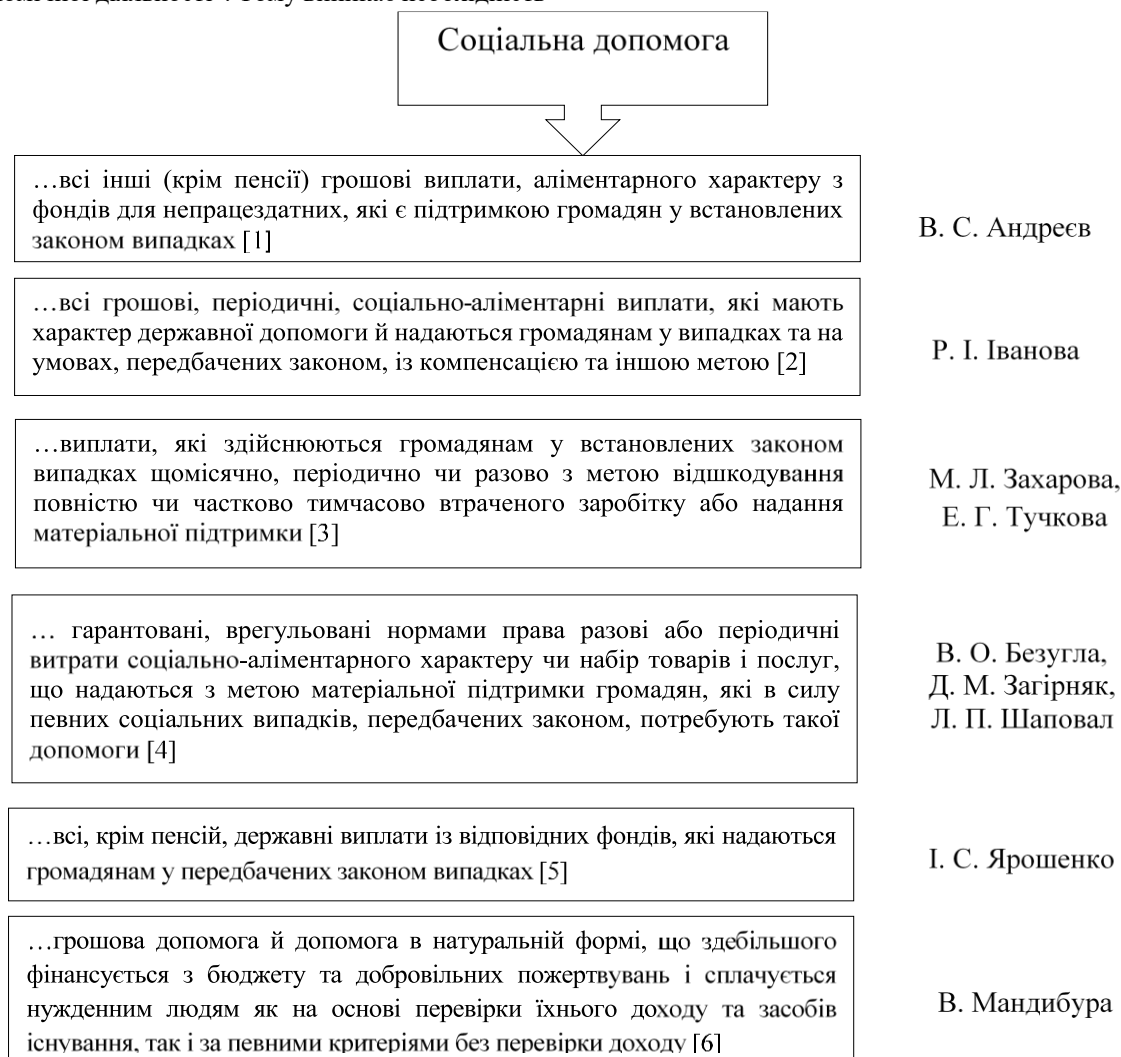

Рис. 1. Визначення категорії «соціальна допомога»

щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

вання, так і за певними критеріями без перевірки доходу. Це означає також, що одні прошарки населення користуватимуться благами програми допомоги, а інші будуть виключені зі сфери її дії. Розмір допомоги, яку отримують найнеужденніші групи на-

Таблиця 1

Динаміка структури доходів населення України у 2004-2013 рр.

Роки, станом на 01.01	Заробітна плата, %	Прибуток та змішаний доход, %	Доходи від власності (одержані), %	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, %	Разом доходи, %
2004	43,87	16,85	3,11	36,18	100,00
2005	42,75	15,98	3,04	38,23	100,00
2006	42,11	15,31	2,90	39,67	100,00
2007	43,45	14,66	2,94	38,96	100,00
2008	44,76	15,27	3,22	36,75	100,00
2009	43,33	15,51	3,36	37,80	100,00
2010	40,85	14,51	3,88	40,77	100,00
2011	40,82	14,53	6,16	38,48	100,00
2012	41,77	15,81	5,37	37,05	100,00
2013	42,16	15,10	5,30	37,45	100,00

Джерело: розраховано та побудовано автором

Іншими словами, це грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвуваль і сплачується людям, які перебувають у нужді, як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існу-

селення, може бути менший, аніж допомога менш нужденним.

Одне з головних завдань соціальної допомоги – полегшити матеріальний стан людей, які опинилися у скрутному матеріальному становищі й дійсно потребують такої допомоги.

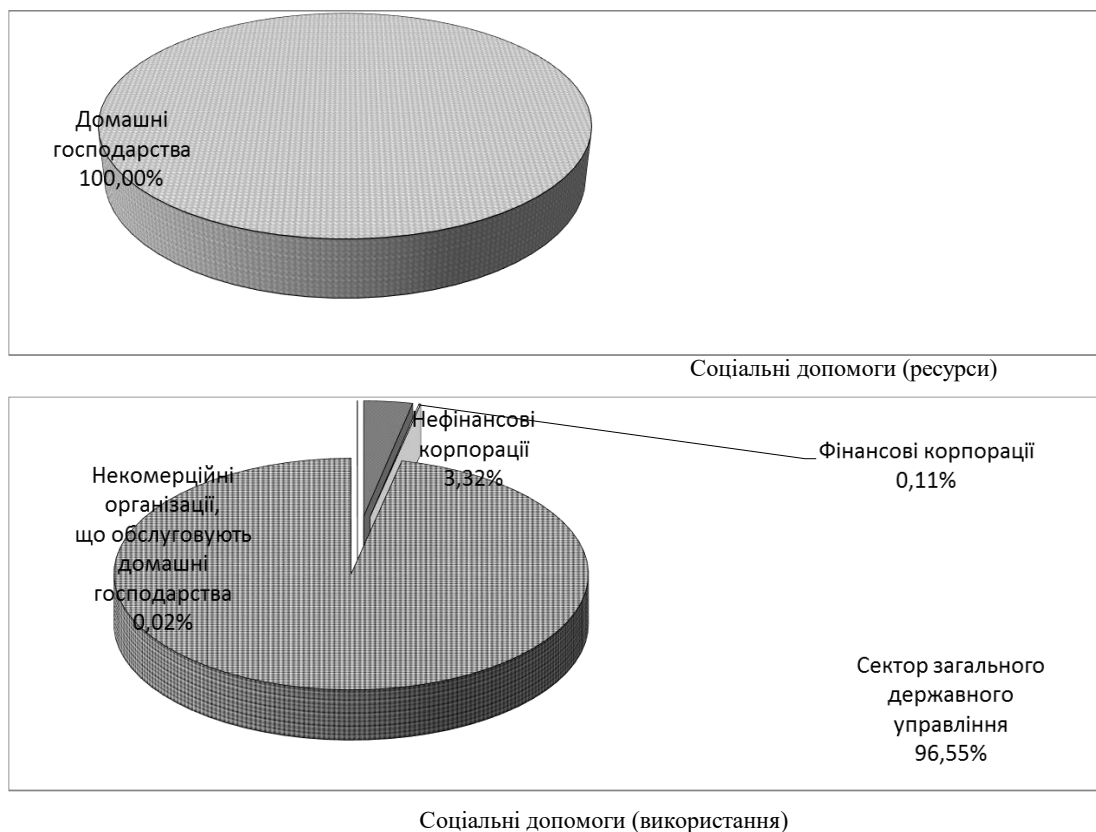

Рис. 2. Структура формування та використання соціальних допомог в Україні станом на 01.01. 2013 р., %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [8].

Тому доцільно розглянути, яку частку займають соціальні допомоги в доходах населення (табл. 1).

Як видно з табл. 1, основу доходів населення складає заробітна плата (більше 40%), а друге місце у структурі доходів населення посідають соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. Так, їхня частка за досліджуваний період коливалася у межах 36,18% на початок 2004 р. та досягла максимального значення 40,77% на початок 2010 р. практично зрівнявшись із доходами від заробітної плати за цей період 40,85%, та дещо скоротилася на початок 2013 р. до 37,45%. Значно меншу питому вагу в структурі доходів населення займає прибуток та змішаний дохід – 15,10% на початок 2013 р. та ще менше доходи від власності – 5,30%.

адже залежність населення від такого джерела доходів є надзвичайно великою. Проведений кореляційний аналіз дозволяє говорити про існування стійкого функціонального зв'язку між сукупними доходами населення і соціальними допомогами та іншими поточними трансфертами одержаними, оскільки коефіцієнт кореляції між доходами населення та соціальними допомогами складає 0,9979. Вищий коефіцієнт кореляції характерний лише для досліджуваних аргументів сукупні доходи населення та заробітна плата – 0,9988 (табл. 2), що цілком закономірно, оскільки заробітна плата формує більше 40% сукупних доходів населення, зокрема 43,83% на початок 2004 р. та 42,16% на початок 2013 р. (табл. 1).

Таблиця 2

Статистики парного кореляційного зв'язку між обсягом сукупних доходів населення та їх складовими у 2004-2013 рр.

Аргументи кореляційного зв'язку		Коефіцієнт кореляції
Аргумент 1	Аргумент 2	
Сукупні доходи населення, млн. грн.	Заробітна плата, млн. грн.	0,9988
	Прибуток та змішаний дохід, млн. грн.	0,9975
	Доходи від власності (одержані), млн. грн.	0,9655
	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, млн. грн.	0,9979

Джерело: розраховано автором

Зокрема, згідно з рахунком вторинного розподілу доходу соціальні допомоги на початок 2013 р. склали 263387 млн. грн. та 100% спрямовувалося на формування ресурсів домогосподарств, а при використанні соціальних допомог 96,55% спрямовувалося на сектор загальнодержавного управління (яскравим прикладом є житлові субсидії), 3,32% – нефінансові корпорації, 0,11% – фінансові корпорації та 0,02% – на некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (рис. 2).

Отже, соціальні допомоги стають дієвим інструментом перерозподілу в руках керівництва держави,

Що ж стосується витрат населення, то внески на соціальне страхування лише дещо перевищують 1% сукупних витрат населення (табл. 3).

При формуванні особистих доходів існує низка статей, що відображають державну політику, зокрема її соціальну компоненту. Ефективність державної політики у соціальній сфері можна оцінити шляхом порівняння внесків на соціальне страхування з державними трансфертами, які переважно складаються з соціальних виплат, включаючи соціальні допомоги (рис. 3).

Таблиця 3

Динаміка структури витрат населення України у 2004-2013 рр.

Роки, станом на 01.01	Придбання товарів та послуг, %	Доходи від власності (сплачені), %	Внески на соціальне страхування, %	Інші поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, %	Нагромадження та приріст активів, %	Разом доходи, %
2004	83,80	0,42	1,20	0,00	7,55	100,00
2005	80,85	0,68	1,33	0,00	11,54	100,00
2006	80,43	0,92	1,33	5,35	11,97	100,00
2007	81,70	1,77	1,51	0,00	9,36	100,00
2008	81,75	2,72	1,34	0,00	7,67	100,00
2009	82,26	3,60	1,42	6,58	6,15	100,00
2010	79,28	4,23	1,32	6,18	8,99	100,00
2011	76,12	2,62	1,19	5,37	14,70	100,00
2012	81,36	2,29	1,09	5,53	9,72	100,00
2013	83,79	1,99	1,06	5,73	7,43	100,00

Джерело: розраховано та побудовано автором

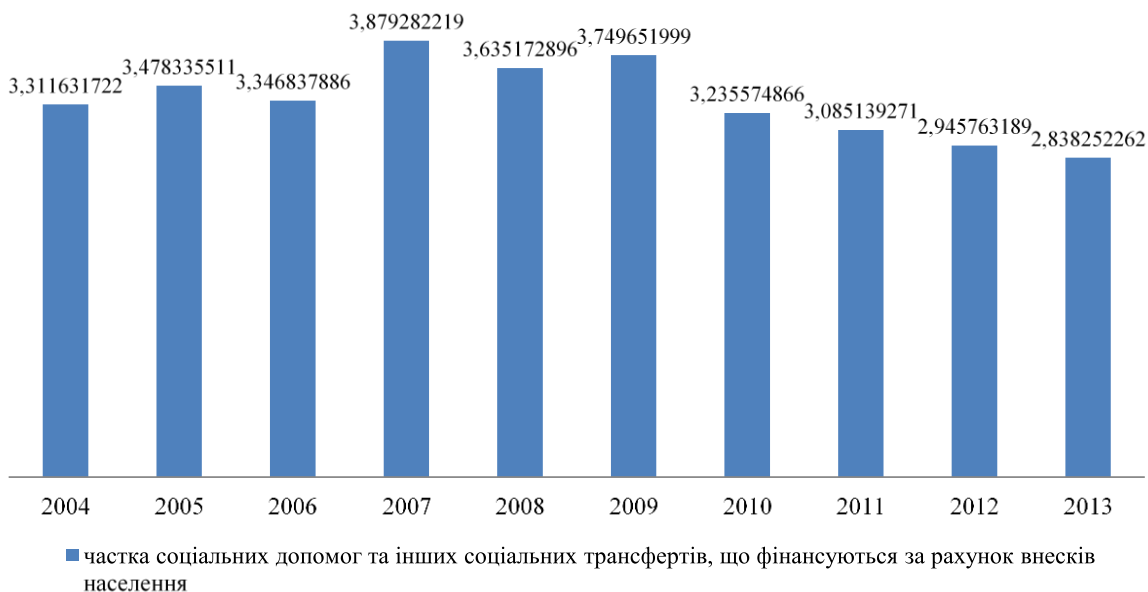

Рис. 3. Динаміка частки соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, що покриваються внесками на соціальне страхування, сплаченими населенням, в Україні у 2004-2013 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано автором

Дані, представлені на рис. 3, дозволяють робити висновок: населення суттєво узалежнено від інших джерел фінансування соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, адже, по-перше, їхнє значення у формуванні доходів населення є надзвичайно відчутним та складає більше третини сукупних доходів, а, по-друге, роль населення у фінансуванні цих допомог є дуже незначною – в середньому близько трьох відсотків (рис. 2), решта покривається за рахунок коштів роботодавців, бюджету та позабюджетних цільових фондів.

Проведена оцінка частки фінансування соціальних допомог та інших соціальних трансфертів за рахунок внесків роботодавців та найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування сукупно засвідчує, що лише третина соціальних допомог та інших трансфертів фінансуються із згаданого джерела, зокрема 38,33% у 2004 р. та показник дещо знизився у 2013 р. – 34,49% (рис. 4). Тобто 2/3 соціальних допомог фінансуються з бюджетів різних рівнів за рахунок інших джерел, таких як, наприклад, податкові надходження.

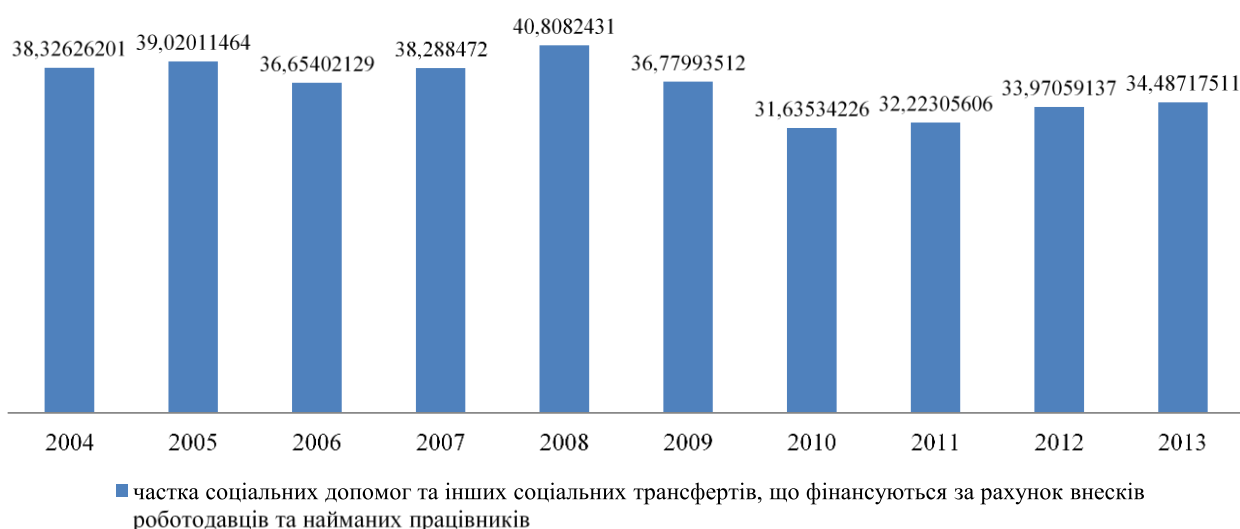

Рис. 4. Динаміка частки соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, що покриваються внесками на соціальне страхування, сплаченими роботодавцями та найманими працівниками, в Україні у 2004-2013 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [7], [8], [9].

Це об'єктивна реальність, викликана тим, що в умовах складної економічної ситуації, яка унеможливає зниження загального рівня бідності, держава в першу чергу бере на себе обов'язок забезпечення тих осіб, які в силу певних об'єктивних обставин не в змозі самостійно досягти мінімального рівня життя. У зв'язку з цим все більше значення набуває соціальна допомога.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На сьогодні населення суттєво узалежнено від соціальних допомог, адже, по-перше, їхнє значення у формуванні доходів населення є надзвичайно відчутним та складає більше третини сукупних доходів, а, по-друге, роль населення у фінансуванні цих допомог є дуже незначною – в середньому близько трьох відсотків, решта покривається за рахунок коштів роботодавців, бюджету та позабюджетних цільових фондів. Проведений кореляційний аналіз дозволяє говорити про існування стійкого функціонального зв'язку між сукупними доходами населення і соціальними допомогою та іншими поточними трансфертами одержаними. Така ситуація супроводжується хронічною потребою відповідних джерел фінансування.

Соціальні проблеми, з якими стикаються мешканці України, пов'язані з потребою системних докорінних змін не тільки у сфері економіки чи сфери боротьби з корупцією. Змін потребує вся система соціального захисту. Враховуючи, що забезпечення соціальних допомог неможливе без податків, які збираються з бізнесу та населення, важливим елементом реформи соціальної сфери стає забезпечення ефективного соціального діалогу між роботодавцями, профспілками та організаціями громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР : учебник / Андреев В. С. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Юридическая литература, 1987. – 349 с.
2. Иванова Р. И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР / Иванова Р. И. – М. : Изд-во Московского университета, 1986. – 176 с.

3. Захаров М. Л. Право социального обеспечения России / Захаров М. Л., Тучкова Е. Г. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 608 с.

4. Безугла В. О. Соціальне страхування : навч. посіб. / Безугла В. О., Загірняк Д. М., Шаповал Л. П. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

5. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення : посібник / Ярошенко І. С. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.

6. Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові / Мандибура В. // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 7.

7. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : ТОВ “Август Трейд”, 2008. – 572 с.

8. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держкомстат України / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : ТОВ “Август Трейд”, 2013. – 552 с.

9. World DataBank [E-resource] / The World Bank. – Access mode: <http://databank.worldbank.org/Data/>.

REFERENCES

1. Andreiev, V. S. (1987), *Pravo sotsyal'noho obespecheniya v SSSR*, 2 nd ed, Yurydycheskaia lyteratura, M., 349 s.

2. Yvanova, R. Y. (1986), *Pravootnosheniya po sotsyal'nomu obespecheniyu v SSSR*, 3 rd ed, Izd-vo Moskovskogo universiteta, M., 176 s.

3. Zakharov M. L. and Tuchkova, E. H. (2004), *Pravo sotsyal'noho obespecheniya Rossyy*, Volters Kluser, M., 608 s.

4. Bezuhla, V. O. Zahirniak, D. M. and Shapoval, L. P. (2011), *Sotsial'ne strakhuvannia*, Tsentru uchbovoi literatury, K., 208 s.

5. Yaroshenko, I. S. (2005), *Pravo sotsial'noho zabezpechennia*, KNEU, K., 232 s.

6. Mandybura V. (2000), *Sotsial'na polityka derzhavy ta ii strukturniskladovi*, *Ukraina: aspekty pratsi*, №7.

7. *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2007 rik* (2008), *Derzhkomstat Ukrainy*, za red. O. H. Osaulenka, TOV “Avhust Trejd”, K., 572 s.

8. *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2012 rik* (2013), *Derzhkomstat Ukrainy*, za red. O. H. Osaulenka, TOV “Avhust Trejd”, K., 552 s.

9. World DataBank / The World Bank, available at: <http://databank.worldbank.org/Data/>.